

Debreczeni Tibor Naplójából
2006. február

Bakonyi Péter a Kuckóban

Meghívtam, jött és győzött. Miután megtaláltam. A *Ki Kicsodából* kiírtam egy telefonszámot, amelyen sohse ő jelentkezett, aztán egy email adatot, azon meg nem válaszolt. Aztán csak megszületett a kapcsolat.

Három okkal is előrukkolhatok, mért ragaszkodtam a meghívásához.

Hát ugye debreceni diák volt, szegről-végről tanítvány. Majd amikor már Pestre kerültünk, ő tanulni, én meg dolgozni, rendre megkeresett, rámenősen, foglalkozzam vele, indul szavalóversenyen. Jó feje volt, mindig hosszú versekkel jelentkezett, Juhász Ferenc művekké leginkább. Hovatovább imponált az erőszakossága.

Aztán mikor hatvan éves lettem, ő már szerkesztő a rádiónál, egyetlen, akinek eszébe jutott, lehetne egy portré műsort készíteni velem. Jól kérdezett, értően. S jól is rendezett. Feszés tempójú életjáték lett belőle.

Olvastam a *Ki Kicsodában*, hogy felelős szerkesztője a Szabó családnak, s hallottam, hogy hegymászó expedíciókban is részt vesz, tudtam róla, hogy jól ír, olvastam könyvét egy ideggyógyintézet lakóiról, Play Boyt is szerkesztett, könyvkiadásba is belefogott. Érdekelte tehát, mint éli az életét.

Bakonyi Péter tetszett a kuckósoknak. Ilyesmiket mondtak: természetes volt; őszintén szólt a kudarcairól; távol tartja magát a politikától; korunk embere, nem riad vissza az új dolgoktól; kellően laza, nem bűdös neki semmiféle munka; családcentrikus, ötvenhat évesen is vállalja a gyereket; mindenben a tökéletességre törekszik, tudja, hogy jó verseket ír, de nem adja ki azokat, mivel mások még jobbakat írnak.

Bakonyi Péter jó dramaturgiai érzékkel építette fel kuckós szereplését. Mint ki monodrámát mond; tudta mikor kell váltani, mikor kell novellát olvasni, verset, mikor kell vallani, a pályájáról szólni.

Kilenc óra körül meg azt mondta, most már mennie kell, mivel a baba fürdetéséhez ragaszkodik. Az bizony az ő dolga.

Buda Ferenc legújabb verskötetéről

Karcsú kötet a kezemben, Buda Ferenc szép dedikációjával. December óta hordom magammal, s elő-elő veszem, vonaton, a fotelben ülve, íróasztal mellett, s mert ismerem már belülről, tudom, hol nyissam fel, melyik fejezetcímmel, hogy megtaláljam benne azt a verset, mely hangulatomhoz momentán illik. Mondom is: Buda Feri az én költőm lett.

Búcsúzkodik. A végén van az életnek (tudja), s nem áltatja magát (mért is).

S mit csinál a költő, ha búcsúzkodik? Mindenekelőtt játszik. A szavakkal játszik. Eddig erre, ilyesmire nem ért rá. El volt foglalva mással. Meg kellett váltania a világot. Féltetni a hazát. És a kishazát. Példát kellett mutatnia. Prófétálni. Most élvezem az *Anagrammákat*, a *Vásárfia* ciklus költeményeit, a *Dorombolót*, az *Okarina*, *fakarikát*, a *Tambura*, *bandurát*, *A teveli tevenevelő levele* címűt. Mit csinál a költő, ha búcsúzik? Regisztrál. Számba veszi a világot, melyet előbb-utóbb itt hagy. Helyettem is fogalmaz, amikor azt írja:

„se becsület se bölcsesség
se forradalom
ki a molnár ki tudja de
forog a malom” / *Malom* /
Vagy:
„csúcsra hág a jóra hitvány
híre pénze rangja
mesterét a hű tanítvány
hétszer megtagadja” / *Össztánc* /

És számadást készít. Költő elődökre utaló (Petőfi, Arany, Madách, József Attila) nagy formátumú versekben. Említek néhányat: *Árapály*; *Tér, idő*; *Elégia a működő gyehennáról*. Ebből idézek:

„Adsz-é, Uram, még egyszer haladékot?
Avagy ez már a legvégső futam?
Testvér: gyerünk új napnak nekivágni.
Oda az éden. Poklunk evilági.
De mégis: élj. De mégis: irgalom.”

S íme egy költemény, besorolom a nagy magyar istenes versek sorába, Balassi, Ady, Babits, Dsida Jenő, Baka István műveinek társaságába. Címe: *Fohász a virradatban*.

Nem idézek. El kell olvasni.

Mért élünk? Ezt kérdezték a tanítványaim a járókelőktől.

Tetszett a feladat a tanítványaimnak, menjenek ki az utcára, mint alkalmi riporterek, és kérdezzék meg a járókelőket, mi az élet célja. Ne hökkenjenek meg semmin, ha nem válaszolnak, azon sem, a nem válasz is válasz.

Azt kérték, hogy mehessenek párosával. Mért ne? Ha így érzik magukat szerepkörükben otthonosnak! Húsz elsős lepte meg Nagykörös központi terét, a főutca környékét. Negyvenöt percük volt a feladatra.

A legjobban annak örültem, hogy ők örültek. Feldobódtak. Mikor visszaértek is ragyogtak. Elmesélték, hogy a járókelőket meglepte a kérdés, de miután mondták, hogy ez nekik iskolai feladat, többnyire készségesen válaszoltak.

Már aki. Egy ötvenes hölgy azt mondotta, menjenek a kérdéssel az úriemberekhez, egy másik, hogy a kérdésnek nincs értelme, mivel a cél a boldogság volna, az viszont nem létezik. Diákgyeremek, hárman, nem értették a kérdést; nem válaszoltak. Valaki ebből a korosztályból azt mondotta, hogy az élet értelme a motorozás, a másik, hogy a Balaton és egy napozóágy. Egy 17 éves lány röviden válaszolt, fontossági sorrendben: család, szerelem, szex. Egy hasonló korú fiú azt mondta, hogy a jó közérzet.

Többen, sőt mondhatni, a legtöbben, nők zömében, azt válaszolták, hogy a család és a gyerek. Egy gyerekkocsis anyuka megjegyezte, a férj nem is számít. Ketten említették a hivatást, átörököteni az utódoknak a tudást, a művészetet. Egy valaki mondta, húsz éves lány, hogy a küzdés maga. Többen említették az egzisztenciát, egy zöldséges a pénzt, ami alapja a boldogságnak. A megkérdezettek tíz százaléka nem hagyta ki az Isten dicséretét, s egy valaki említette a mennyországot.

Ahogy újraolvasom a jegyzeteimet, melyet a tanítványok beszámolója nyomán készítettem, közölhetem, hogy a kérdezettek zöme lát célt maga előtt. S mintha túl is látnának önmagukon.

Dr. Ratkó István a Kuckóban

A matematika doktora, aki élete harmadik felében felfedezi magának, újra, azt az örömet és boldogságot, amit az irodalom közvetítése ad, adhat az embernek. Azért hangsúlyozom, hogy újra, mivel - ez kiderült a beszélgetésből – gyerekként és egyetemistaként már megérintette az előadóművészet és a színház. Aztán győzött a matematika.

Kuckósaink, *Marosvári Erika és Ferke György* korábban is szóltak róla, találkoztunk is, s végre most – kedvezőnek mutatkozott a csillagok állása - köszönthettük *Ratkó Istvánt, Éva lányával* – ő volt a beszélgetőtárs – a körünkben.

Megmondom azt is, mintha jobban érdekelte volna a mieinket Ratkó István maga, hogy öccse a nagy költőnek, *Ratkó Józsefnek*, s hogy unokaöccse a miniszter asszonynak, Ratkó Annának, szóval a személyisége, családi kapcsolata, gyerekkori élményei, az alkoholista apával, az agyongyötört anyával kapcsolatosak, aztán az állami gondozott évek - a hat gyerek hat helyre szétszórva -, s hogy honnan jött a családba a tehetség, merről vándoroltak a gének, mit adott nekik a szocialista társadalom, és mit nem, és a családban volt-e becsülete, rangja a költő testvérnek?

Jó este volt. Ha az Éva leány, mint bennfentes teszi fel a kérdéseket, vállalva, hogy ő leánya a kérdezettnek, tehát titkokat is tud, s kevésbé törekszik tárgyilagosságra, szakszerűsésre, vibrálóbb lesz a találkozás. István nagyon becsületesen szólt, semmit el nem hallgatott, megnyerte a hallgatóit. Mondották, nagyon szimpatikus.

A versmondását már úgy tekintettük, mint ami hab a tortán. S valóban a torta volt a fontos. A habot élveztük. A versmondás olyannak tetszett, mint a kedves vendég, az előadó; korrektnek, becsületesnek.

A példabeszédekről

Velük nőttem fel, s velük öregedtem meg, a példabeszédekkel. Az elemi iskolában is, a gimnáziumi hittanórákon is, meg az istentiszteleteken is hallottam őket. Mindegyik után, ahogy a Bibliában írva van, elhangzott a tanulság is, azaz, mint kell értelmezni, mire bizonyosság a történet.

A drámapedagógiával foglalkozva, bizony hogy azt gondoltam, itt vannak a pompás, erkölcsi tanulságokat hordozó sztorik, világos alapszituációkkal. A reálszituációk pedig improvizációs technikával értelmezhetők, és el is játszhatóak. Íme a kincsestár. Szedegettem is belőlük. Példa gyanánt, továbbképzésekre. Kézenfekvőnek tetszett, hogy a főiskolán is előszedem ezeket, gondolván, majdan maguk a hallgatók is alkalmazhatják, hittanórákon, bibliatáborokban.

Aztán rájöttem, hogy ez nem megy, mégpedig azért nem, mivel a történetek mögött ott a magyarázat, a jézusi, s azok mindig a hitélettel, az Istenhez való viszony hogyanjával kapcsolatosak. S ha én drámapedagógus módján azzal az ambícióval ajánlom a szöveget, hogy a csoportok magyarázzák maguknak, azaz a reálszituációt ők bontsák ki, akkor akár ellentmondásba is kerülhetnek a bibliai magyarázattal.

Több példa is erről győzött meg. Elmondok egyet. Máté evangéliumának 25. fejezetében olvasható a Tíz szűz története. „Akkor hasonló lesz a mennyek országa a tíz szűzhez, akik fogták lámpásukat és kimentek a vőlegény fogadására”- kezdődik a történet, majd megtudjuk, hogy a tízből öt balga volt, mivel olajat nem vittek magukkal, nem gondolták, hogy a vőlegény estére lepi meg őket. S éjfélkor érkezett, akit vártak. Az öt balga szűz olajat kért az öt okostól, hadd égne az ő lámpásuk is, de azok azt felelték, menjenek a kereskedőkhöz és vásároljanak. Így lett. Ezalatt megérkezett a vőlegény, az öt okos, akinek világított a lámpása, bement a menyegzőre, az öt balga meg elkésett, kívül rekedt.

A drámajátékosaim, csak a sztorit ismerve, arra futtatták ki a játékot, hogy lám ilyen az ember: Önző és ravasz. Hiányzik belőle a jóság és szolidaritás. Az öt okos ellen fordultak.

A Biblia meg az okosoknak adja a pálmát, hiszen ők jutnak be a mennyek országába, mivel résen voltak. „Vigyázzatok tehát, mert sem a napot, sem az órát nem tudjátok”- fejeződik be a bibliai történet.

S mi még a tanulság: ahol hittételek igazolása végett hangzik el a példabeszéd, ott az improvizációs dráma nem alkalmazható, nem úgy, hogy teológiai, ideológiai vitát ki ne váltson.

Maskarázás Bogácson

Öregfiúk, öreglányok, akik mi vagyunk, kuckósok, mint a gyerekek. Jelmezekbe bújunk. Alakot változtatunk, s kurta időre talán személyiséget is. Ki tudná megmondani, hogy a kéznél lévő jelmeztől válunk a játék idejére mássá, vagy eltakart énünk kívánja magát megmutatni a maskara által. A társadalmat, annak valamely torzulását tükröztetjük karikírozó álruhánkban, vagy álmainkat fogalmazzuk meg: ilyen szerettem volna lenni?

Gonddal készült mindenki, volt, kinek oly igen sikerült az álcázás, hogy egymástól kérdeztük, vajh ki lehet, mások csak jelzésnek használták az álarcot, kendőt, fejfedőt, nem titkolták, ki van a ruha alatt.

Közben szólt a zene, két muzsikuszolgáltatta, s mindenki a zene ütemére, de a kölcsönzött figura kívánta mozgáskoreográfia szerint járta a magányos táncot, s próbált kapcsolatot kialakítani más álruhással. S mert előtte, alatta, utána iszogattunk is, oldottakká lazultunk, oly annyira, hogy közvetlenek és játékosak maradtunk jelmez nélkül is.

Gulyás Lajos a debreceni oratóriumban

Végre meghívtak bennünket - a *Karácsony Sándor Színpadról* szólok -, a Nagykőrösi Református Tanítóképző társulatát, a mártírhalált halt református papról szóló dokumentumdrámánkkal, a Református Kollégiumba. Végre, mondom. Hat éve vártam erre az alkalomra.

Jó Gulyás Lajos is, biztosan örül odafenn.

Elégtétel, ha kései is, hogy az ő mártíriumáról szó esik, még pedig nem akárhol, hanem a kollégium híres nevezetes oratóriumában, ahol az 1848-as országgyűlés is ülésezett, s Kossuth szólt egykor lángolón, s talán az előadás fogadása megkövetésnek is tekinthető, noha szóban a megkövetés szó nem hangzott el, hogy mekkora szégyen, bizony mekkora szégyen, hogy Debrecen akkori református püspöke semmit nem tett azért, hogy a három gyerekes levéli református lelkész, akit a forradalomban való részvétele miatt halára ítélték, életben maradjon, kegyelmet kapjon. Mekkora szégyen, ez a püspök egy nappal korábban, mielőtt Gulyás Lajost felakasztották volna, kitüntetéset vett át attól a köztársasági elnöktől, aki paptársa kegyelmi kérvényét elutasította.

Kései elégtétel ez az előadás, idősebb lánya miatt is, Ildikó miatt is, akit az özvegyen maradt édesanya 1958-ban ide, az akkor egyetlen református gimnáziumba, a debrecenibe akart küldeni –az állami iskolák felvételi kérelmét elutasították –, de ennek a református kollégiumnak és gimnáziumnak sem kellett, igazgatója nem vette fel a kislányt. Helyhiány miatt - írták az anyának.

Diákokkal, néhány felnőttel zsúfolásig megtelt az oratórium, légyzümmögés sem hallatszott volna.

Az előadók átéreztek a kivételes helyzetet, s legjobb önmagukat hozták.

Boldog lehettem. S az is voltam.

Végre itt!

1966-ban, 40 évvel ezelőtt mikor elhagytam Debrecen, itt az oratóriumban tartottuk utolsó előadásunkat *Az ember legendáját*.

Beugrás Mátyus Aliz könyvbemutatóján

Személyes hangú levélben, kedves sorok kíséretében küldte el a meghívót *Mátyus Aliz*, hogy mennénk el novelláskötetének a bemutatójára, a Magyar Írók Szövetségébe. Arról is tudósít a meghívó, hogy Tóth Erzsébet és Tóth Zsuzsanna segédkezik a művek megelevenítésében. Ha a meghívót kísérő szöveg be nem vezet, bizony, hogy el nem megyek, akármennyire is vonz az író személye, a vele való beszélgetés lehetősége, s a két előadóművésznő. De így ott voltam, ott voltunk, feleségem még a barátnőjét, Katona Erzsit is elhívta. Mi több, még be is ugrottam előadónak. Tóth Zsuzsa megbetegedett, azért. Megkaptam előtte a novellát, az *Egy cinkos mosoly-t*. Sikerült az író hullámhosszára állnom - bevallom, nem volt nehéz, a szerelők megengedték, hogy közel kerüljek hozzájuk, s magamat is meglássam bennük -, követnem a novella-építkezés asszociációs váltásait, kihangosítván az elbeszélést történetmesélő előadómóddal, esszékre jellemző elemző stílussal, s a groteszknél otthonos ironikus hangváltással. Az előadás a jelenlévőknek módfelett tetszett. Én is örültem: tapasztalnom kellett, hogy nem koptam meg, s hogy nem vallott velem szégyent az író.

S voltak a nézőtéren, többen, kollégák, akik nem, vagy rég hallottak engem. Nem hetykén, mint József Attila egykor, de azért jeleztem, hogy én, XY itt vagyok, még itt vagyok.

Egyébként jó hangulatban zajlott a találkozó. Mátyus Aliz felszabadult volt, színesen vallott. *Antal István*, a méltató, a beszélgető partner felkészültnek látszott, s könnyedén szólt. Ki is jelölte az író helyét az élő magyar irodalom bemutatótermében, a realista mesterek között, s tette ezt olyan könnyedén és elegánsan, hogy hihettük, ő helykijelölő mester már évtizedek óta.

A könyvről s egyebekről

Olvasom *Mátyus Aliz novelláskötetét a Kőmadár Zuglóban-t* (ebből való az Egy cinkos mosoly, melyet felolvastam a könyvbemutatón). Szó nincs róla, hogy a novellák éhségérzetet élesztene, fogyasszuk őket mohón, másként, hogy fordultatos történetekkel, látványos konfliktusokkal nyűgöznék le, nem, ilyesmiről nem beszélhetünk, a novellák ugyanis nem szólnak másról; mint él az író a gyermekével, mit gondol azokról, akikkel rövidebb-hosszabb időre összekapcsolta a sors - megjelenik a gyerekkor, az apa és anya, meg az utazások, házassága -, mi játszódik le belül, a lélekben, miféle asszociációk buknak elő, s azok mihez kapcsolódnak, és hová, végül is az egész novelláskötet egy valakinek az élete, egy érzékeny, etikus asszonyé, egy anyáé, aki maga az író. Ám, ha egy novellát már elolvastál, kíváncsi leszel, s folytatod tovább. Mivel

már magadat keresed, te hogyan éltél meg hasonló helyzetet, te hogyan viselkedtél, döntöttél /volna/ hasonló körülmények között.

Írom az emlékirataimat, magamról szólok, meg a hozzám közelállókról, meg az őseimről és utódaimról, szóval, amiről Mátyus Aliz a novelláiban. Mégis mennyire más a kétféle írás, műfaja miatt mindenekelőtt, az egyiket ugyanis az írásművészet emeli alkotás rangra, a másikat a szociográfus ambíció /fogja/, a megörökítés vágya, hogy ne válják a megélt élet füstté és párává. Az egyikben a belső világ a domináns, alig érzékelhető a kinti, a másikban, mi, miért történt úgy, ahogy, mit tett a kor, s mit az egyén.

Hadd mondjam el, Mátyus Aliz kollégám volt annak idején a Népművelési Intézetben. Ő kutatott, én meg mozgalmakat csináltam. Ő fiatal, én meg már nem. Én liberális autokratának neveztem a hetvenes évek végének a főigazgatóját, Vitányi Ivánt, egy intézeti értekezleten, amelyen ő rajongással nyilatkozott róla, mondván, hogy Ivánnak világa van, s jelzők sokaságát sorolta elő dicséretére, ebből következik, hogy akkor bizony nem tanyáztunk mi egy térfélen. Engem aztán Vitányi Iván el is távolított a közeléből. S mikor lehetett, nyugdíjaztatott.

Most meg, milyen a sors, mit ad Isten, magam dicsérem Mátyus Alizt. S örülök, hogy tehetem.